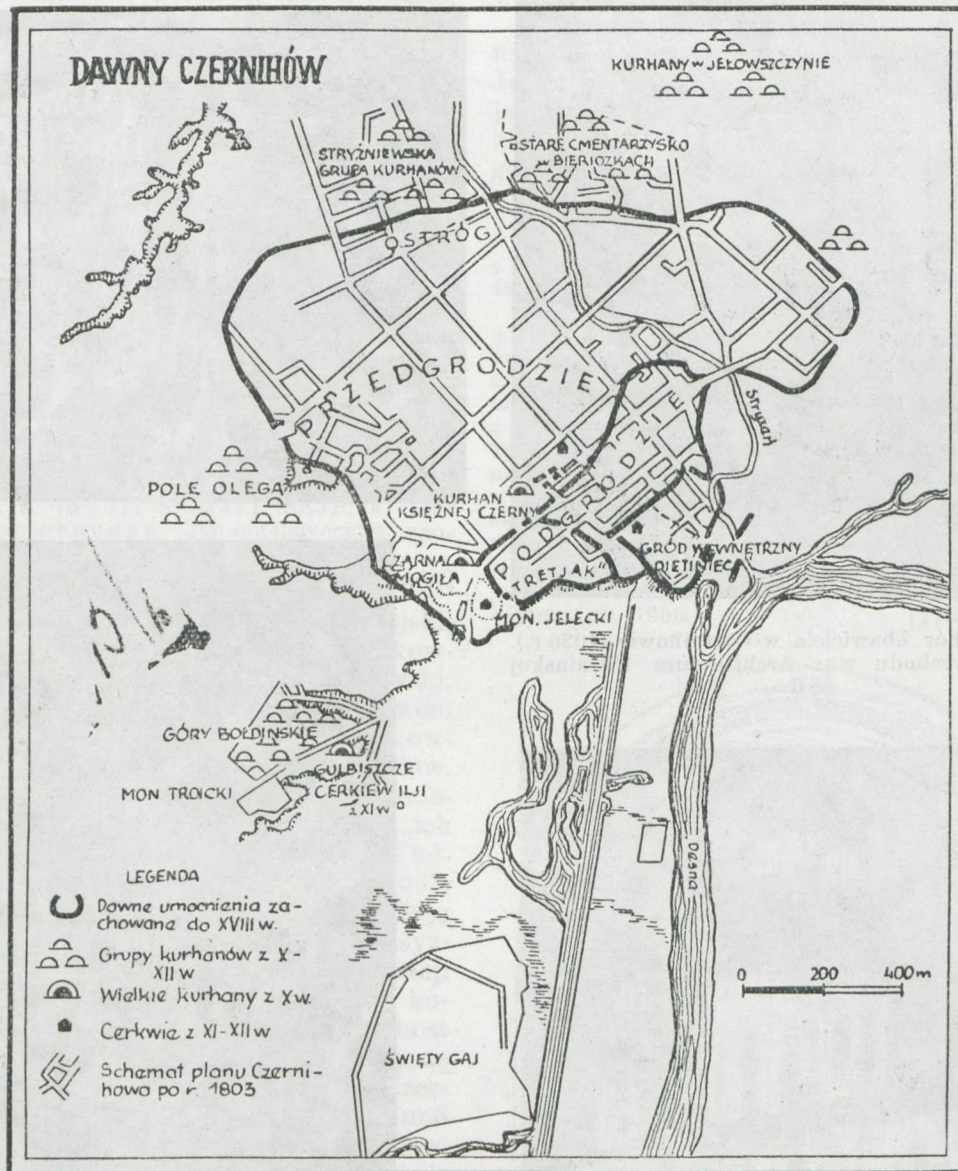

za granicą pierwotnych zabudowań miejskich. Osobne miejsce zajmuje wśród nich inwentarz Czarnej Mogiły (broń, rytualne przedmioty pogrzebowe), w której był pochowany nieznany książę z X w. Wśród inwentarza tego znajdują się także dwa turze rogi ozdobione srebr-

Ryc. 134. Plan dawnego Czernihowa wg B. A. Rybakowa

3. Cz. nad Desną, jedno z najstarszych rus. miast, wymienione tuż po Kijowie w umowie Olega z Bizancjum z r. 907, za ks. Mściława tmutorokańskiego stolica całej Rusi lewobrzeżnej, pod koniec zaś w. XI siedziba ks. Włodzimierza Monomacha. Cz. otoczony jest niezwykle bogatymi kurhanami ks. i bojar-skimi oraz posiada najstarsze zabytki archit. rus. Miasto powstało z co najmniej czterech starych grodzisk, które zwały się z sobą. Szczególnie cenne są materiały zabytkowe z w. X, wydobyte z ogromnych kurhanów położonych

nymi blaszkami złożonymi z motywami ornamentyki roślinnej, blisko spokrewnionej z ornamentyką sassanidzką, a oprócz tego z trybowaną kompozycją figuralną, będącą ilustracją starej byliny o Iwanie Godynowiczu (właśnie czernihowskiej). Dekoracja ta, pochodząca z końca w. X, z okresu tuż przed przyjęciem chrześc., jest wymownym pomnikiem przedchrześc. sztuki Słowian wsch. Najwcześniejsze zabytki chrześcijańskie Cz. mają odmienny charakter. Odpowiadały one swoim przepychem i bogactwem najzupełniej wspa-

Ryc. 135. Sobór Zbawiciela w Czernihowie (1036 r.). Widok od wschodu wg: Architektura Ukrainy SSR

Ryc. 136. Sobór Uspenskiy Jeleckiego Monasteru w Czernihowie (XII w.) wg: Architektura Ukrainy SSR

niałym budowlom sakralnym wielkksiążęcego Kijowa, jakkolwiek były od nich różne. Pierwsze miejsce zajmuje sobór Spaso-Preobrażeński, fundacja brata ks. Jarosława Mądrego, Mściława, ks. czernihowskiego i tmutorokańskiego (um. 1036 r.), najstarszy zachowany budynek wszystkich rus. miast: trójnawowa podłużna,

Ryc. 137. Głowice kolumn z ornamentem zoomorficznym. Sobór Borysa i Gleba w Czernihowie wg: Architektura Ukrainy SSR

sześcioramionowa, pięciokopułowa świątynia z emporami, na które prowadzą schody w wieży w rogu płn.-zach. fasady głównej; słupy między nawami uzupełnione są pod kopułą główną dwiema parami kolumn marmurowych, tak że przestrzeń pod kopułą pozostaje tylko częścią nawy głównej. Oświetlenie wnętrza było bardzo mocne, ściany z zewnątrz plastycznie ukształtowane i jasno rozczłonkowane. Z r. 1186 pochodził sobór Błagowieszczeński, pięcionawowy z dominującą nawą główną i transeptem,

z bogatą posadzką mozaikową. Dalsze cerkwie (sobór Borysoglebski, cerkiew Zaśnięcia kl. Jeleckiego i cerkiew Piatnicka) pochodzą z XII w., wzgl. ostatnia być może z w. XIII. Elementy rom. rzeźby architektonicznej, znamiennej dla wszystkich tych budowli, znajdują swój odpowiednik także w kamiennej rzeźbie dekoracyjnej (kapitele, portale), kształtowanej do pewnego stopnia na wzór rom. (a być może także skandynawskich) motywów zoomorficznych. Bez kwestii ta rzeźba dekoracyjna odegrała rolę przy przedostaniu się pierwiastków rom. do rzeźby Włodzimierza Suzdańskiego (ob. Ruś — sztuka).

Lit.: Б. А. Рыбаков, Древности Чернигова, Мат. и иссл. по арх., 11, 1949, s. 7—99; tenże, Столечное мiasto Czernihów i udzielny gród Wszczyż, Śladami dawnych kultur. Dawna Ruś, W-wa 1957, s. 99—163; W. Molè, Sztuka rosyjska, W-w—K-w 1955, wg indeksu; ob. też lit. pod Ruś — sztuka. [Wojśław Molè]